

O TVORBI GLAGOLA U NJEMAČKOM JEZIKU S POSEBNIM OBZIROM NA ISKAZIVANJE GLAGOLSKOG VIDA

ŽELJKA MATULINA-JERAK
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 803.0-25:803.0-56
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1986-04-01

Glagolski aspekt u hrvatskosrpskom gramatička je kategorija koja čitavo glagolsko područje dijeli na perfektivne (svršene) i imperfektivne (nesvršene) glagole. Svaki hrvatskosrpski glagol pored obilježja perfektivnosti odnosno imperfektivnosti nosi i obavijest o načinu protoka glagolske radnje. Za te svrhe hrvatskosrpski je razvio precizan sistem glagolskih predmetaka. Među sredstvima tvorbe riječi za iskazivanje aspekta odnosno protoka radnje neobično važnu ulogu imaju prefiksi. Kombiniranjem predmetaka (prefiksa, sufiksa i infiksa) i glagolske osnove nastaju tvorbeni modeli, na osnovu kojih se stvaraju novi glagoli.

Njemački jezik nema izgrađen sistem sredstava za iskazivanje načina protoka glagolske radnje. Unatoč tome njemački ima na raspolaganju nekoliko mogućnosti tvorbe riječi, među kojima prefiksacija zauzima značajno mjesto.

U njemačkom jeziku prefiksi mogu imati razne funkcije i razna značenja; u okvirima aspektualnosti odnosno glagolskoga vida njemački su prefiksi u stanju iskazati djelomično perfektivan protok vršenja glagolske radnje, s posebnim ukazivanjem na početak odnosno završetak radnje. No ova je oznaka početka ili kraja vršenja radnje gotovo uvijek povezana s još jednom dodatnom semantičkom komponentom.

0. Uvod

Aspekt kao gramatička kategorija koja dijeli glagole na perfektivne (svršene) i imperfektivne (nesvršene) nepoznata je u njemačkom jeziku. Za razliku od hrvatskosrpskog, gdje je glagolski aspekt gramatička kategorija s precizno izgrađenim sistemom sredstava za iskazivanje perfektivnosti odnosno imperfektivnosti, govornik njemačkog jezika ima na raspolaganju nekoliko jezičnih mogućnosti za iskazivanje vrste i načina protoka glagolske radnje:

- a. u prvom redu naznakom načina radnje koja je sadržana u (leksičkom) značenju osnovnog morfema
- b. pomoću sredstava tvorbe glagola (prefiksima, sufiksima, članovima složenica)

- c. sintaktičkim sredstvima (analitičkim sredstvima kao što su npr. konstrukcije s funkcionalnim glagolima, *Funktionsverb-fügungen*, raznim »faznim« i »nefaznim« priložima
- d. elementima paradigme oblika za konjugaciju (oblicima za radnju u toku odnosno za završenu radnju).

Najčešće se sva navedena sredstva pojavljuju istovremeno.

Cilj je ovoga članka da prikaže samo drugu temu, tj. tvorbu glagola i promjene u načinu protoka radnje koje pritom nastaju.

1. Općenito o tvorbi glagola u hrvatskosrpskom

U hrvatskosrpskom razlikuju se dvije osnovne kategorije tvorbe:

- 1) korjeniti glagoli to su glagoli od korijena, kao npr. *čuti* od *ču*) i
- 2) izvedeni glagoli
 - a. od imenica (npr. *carevati* od *car*)
 - b. od glagola (npr. *javljati* od *javiti*)
 - c. od pridjeva (npr. *bijeliti* od *bijel*)
 - d. od ostalih vrsta riječi (npr. od grupa riječi: *berdokati* »vikati berdo«, pučkoetimologijski od *wer da?*; *bogmati se* »govoriti bogme«; *nijekati* »govoriti nije«; *nukati* »poticati koga na što govoreći mu nu!«)
 - e. onomatopejski glagoli (nastali od nasljedovanja kojega prirodno glasa, npr. *blebetati*, *čavrljati*, *krkljati*, *mrmljati* itd.).

Iako je daljnje izvođenje glagola određenim sredstvima tvorbe (sufiksima, prefiksima) moguće kod svih grupa izvedenica navedenih od a. do e., ipak je najznačajnije izvođenje glagola od glagolskih osnova, jer je ono vrlo usko povezano s glagolskim vidom i s načinom radnje glagola, dvjema osnovnim komponentama glagolske aspektualnosti, koja u hrvatskosrpskom ima neobično važnu ulogu.

Od svih sredstava tvorbe glagola najistaknutiju ulogu imaju prefiksi.

Što se podrazumijeva pod aspektualnošću? Kategorija aspektualnosti mora uvažavati sljedeća tri parametra:

- vid glagola
- način radnje glagola i
- leksičko-sintaktički kontekst.

Pojam glagolskog vida može se prikazati na temelju jednog primjera vidske opozicije svršeni — nesvršeni glagol.

S

napisati

Svršeni su glagoli (ovdje i u daljnjem tekstu: S) »nefazni glagoli. Izražavaju radnju kao cjelinu koja se ne može dijeliti na »faze«¹. Temeljno je značenje svršenih glagola značenje konkretnoga pojedinačnoga akta (*Ivan je pročitao pismo*). To je ono značenje koje je najmanje uvjetovano kontekstom. Sva su ostala značenja, više ili manje, uvjetovana kontekstom. Značenje ponavljanja (*Uvijek će tako biti s njom*) i značenje zbroja pojedinačnih akata (*Skočio je deset puta u vodu*) spadaju također ovamo, a na to upućuju i sredstva unutar konteksta (*uvijek, deset puta*). Svršeni glagoli izražavaju cjelovitu (svršenu), »nefaznu« radnju. Uz svršene glagole mogu stajati »nefazna« sredstva.

N

pisati

Nesvršeni su glagoli (ovdje i u daljnjem tekstu: N) »fazni« glagoli, tj. oni se mogu dijeliti na »faze«. Uz *pisati* mogu stajati »fazni- glagoli tipa *početi, produžiti, završiti* i sl. (*Počeo je pisati, ali ne* **Počeo je napisati*). Temeljno je značenje nesvršenih glagola konkretno procesno značenje. To je ono značenje koje nije ograničeno ni u kom pogledu. Radnja koja se njime izriče traje. I za njih se može reći da imaju značenje koje je najmanje uvjetovano kontekstom (*Što radiš? — Pišem pismo*). Blisko tom značenju neprekidnosti jest značenje vezano uz glagole procesa, stanja, odnosa i razvoja. Druga su značenja uvjetovana kontekstom, npr. značenje ponavljanja (*On redovito odlazi u tvornicu*) i značenje ograničenosti radnje (*Već se nekoliko puta odlučivao podnesti ostavku*). Uvijek je tu riječ o necjelovitosti radnje, u čemu se nesvršeni glagoli razlikuju od svršenih. Nesvršeni glagoli izražavaju necjelovitu, nesvršenu, »faznu/ radnju. Uz njih mogu stajati »fazna« sredstva.

1. 1. Modeli tvorbe za postizavanje glagolskog vida

U hrvatskosrpskom postoje četiri osnovna modela za postizavanje glagolskog vida, a kod njih se primjenjuju sljedeća sredstva tvorbe: prefiksi (p), sufiksi (s), leksičko (l) — sintaktički kontekst (k).

Prvi model

<p style="text-align: center;">s/s i/ava S: riješio je/N: rješavao je</p>

¹ O tome više u: Rosandić-Silić, *Osnove morfologije*, str. 113—114.

Razlika *i/ava* uvjetuje isključivo razliku u protoku radnje. Pored opozicije *i/ava* moguće su i sljedeće opozicije:

ø/i : *prevesti/prevoditi*
ø/a : *potkrasti/potkradati*
e/a : *nazreti/nazirati*
ije/a : *umrijeti/umirati*
je/a : *vidjeti/viđati*
je/ije/a : *nadjeti/nadijevati*
i/a : *zamjeriti/zamjerati*
i/ja : *roditi/rađati*
i/iva : *izlučiti/izlučivati*
i/jiva : *izraditi/izrađivati*
i/iva/ava : *priopćiti/priopćivati/priopćavati*
i/jiva/java : *pošumiti/pošumljivati/pošumljavati*

Model *s/s* ima samo jedan zadatak: da svršene glagole učini nesvršenima. Model *s/s* ima vidski regularan karakter, što znači da se može uvrstiti u vidsko pravilo o svršenosti/nesvršenosti radnje. Taj model ima oblikotvorni karakter, on »proizvodi« oblike riječi. Ovaj model pripada sferi imperfektivacije, tj. po njemu svršeni glagoli postaju nesvršeni. Ovaj model pripada sferi perfektivacije kad je riječ o sufiksu *nu* (*kapati/kapnuti*). Stvaranje nesvršenog glagola od svršenih zove se imperfektivacija a ona ima vidski karakter. Imperfektivacija je gramatička pojava. Imperfektivacija glagola provodi se po modelu *s/s*. To se odnosi i na prvi i na drugi stupanj, tj. i na besprefiksne i prefiksne glagole (I *roditi-rađati*; II *ispisati-ispisivati*).

Drugi model

<p><i>p/p</i> <i>pre/ø</i> <i>S: prepisao je/N: napisao je</i></p>
--

Ovaj tvorbeni model uvjetuje

- razliku u protoku radnje
- razliku u načinu protoka radnje (tj. prenijeti radnju pisanja s jednog mjesta na drugo)

Za tip *p/p* može se reći da ovi ili oni prefiksi služe isključivo za tvorbu svršenih glagola. Isti prefiks uz različite glagole izaziva ove ili one nijanse načina protoka radnje. Model *p/p* ima dva zadatka:

- da glagolu uz koji se nalazi pribavi dopunsku nijansu leksičkog značenja i
- da svršeni glagol učini nesvršenim.

Primarna je uloga modela p/p dakle da glagole razlikuje leksički, a sekundarna da glagole razlikuje vidski. To znači da model p/p ima vidski neregularan karakter, što znači da se može uvrstiti u vidsko pravilo o svršenosti/nesvršenosti radnje. Taj model ima rječotvorni karakter, tj. on »proizvodi« riječi. Ovaj model pripada sferi perfektivacije, tj. po njemu nesvršeni glagoli postaju svršeni. Stvaranje svršenih glagola od nesvršenih zove se »perfektivacija« a ona ima u prvom redu karakter načina radnje. Vidski joj je karakter sporedan. Perfektivacija je leksičko-gramatička pojava. Iz toga proizlazi da prisutnost prefiksa čini glagol svršenim (p + V = svršeni glagol). To se može uzeti kao pravilo. No treba voditi računa i o stupnjevima »proizvodnje« (npr. glagoli tipa *prevoziti* i *razrješavati* su rezultat »proizvodnje« drugog stupnja. Prvi stupanj glasi: *vesti/prevesti* /p/p/ i *riješiti/razriješiti* /p/p/). Perfektivacija se odnosi i na I i na II stupanj (I *pisati* - *ispisati*; II *ispisivati* - *poispisivati*). U II stupnju više nema gramatikaliziranih prefiksa, tj. onih koji bi imali izrazito vidski karakter.

Treći model

1V/V S: <i>kazao je</i> /N: <i>govorio je</i>
--

Model 1 (= leksička jedinica) V/V pripada sferi perfektivacije, tj. po njemu nesvršeni glagoli postaju svršeni.

Četvrti model

kV/V S: <i>telefonirati</i> /N: <i>telefonirati</i>
--

Glagoli ovoga tipa ne mogu sami po sebi pokazati jesu li svršeni ili nesvršeni, jer za to nemaju formalnih pokazatelja. Njihovu svršenost/nesvršenost može pokazati samo kontekst (k). Za takve glagole kažemo da su dvovidski. Npr. *Kad telefonira, reći će ti što je uradio* (svršen), odnosno *Kad telefonira, nemoj mu smetati* (nesvršen).

1. 2. Način radnje glagola u hrvatskosrpskom

Prefiksi (a u manjoj mjeri i sufiksi) ne služe samo za iskazivanje vidske opreke nesvršenosti odnosno svršenosti nego i za iskazivanje načina protoka glagolske radnje. Prefiksi imaju važnu ulogu modificiranja značenja glagola kao i davanja posve novoga značenja. Prefiksima se u hrvatskosrpskom mogu označiti 23 načina radnje glagola (npr. ingresivnost, kompletivnost, finitivnost, limi-

tativnost, intenzivnost, kumulativnost, majorativnost, distributivnost, deminutivnost, augmentativnost, rezultativnost, efektivnost, sativnost, evolutivnost, jednoaktnost, mnogoaktnost itd.). Ta se značenja uzajamno ne isključuju, pa tako pojedini glagol može istovremeno imati nekoliko značenja.

2. Općenito o tvorbi glagola u njemačkom jeziku

Na području njemačkog glagola postoje dva osnovna tipa tvorbe:

- a. složenica (Komposition)
- b. izvedenica (Ableitung, Derivation)

2.1. Složenica

Glagolske složenice imaju u njemačkom jeziku manje značajnu ulogu od imenskih ili pridjevskih složenica. Uglavnom se radi o dvosložnim glagolima, o spoju dvije glagolske osnove, dok je kod imenskih složenica broj članova teoretski posve ograničen (mada se u praksi rijetko susreću složenice od više od četiri elementa). Prema vrsti riječi od koje su sačinjene, glagolske se složenice dadu svrstati u nekoliko podgrupa:

- a. glagol + glagol (npr. *mähdreschen*, *kennenlernen*)
- b. imenička osnova + glagol (npr. *lobpreisen*, *bloß stellen*)
- c. prilog + glagol (npr. *hinabfahren*, *fortscheren*)

U tip složenice naveden pod b. spadaju kombinacije N + V (imenica + glagol), Adj + V (pridjev + glagol) i Num + V (broj + glagol).

Pridjevski elementi u sklopovima navedenim pod b. i priloški elementi u sklopovima navedenima pod c. mogu služiti, kao i prefiksi u užem smislu riječi, za diferenciranje načina protoka radnje.

2.2. Izvedenica

Svaki se njemački glagol pojavljuje u jasno označenom obliku: u infinitivu (*-e/n*), u participu (*-nd*, *ge-* *-et*, *ge-* *-en*) ili u nekom od oblika za lice; glagol se u tekstu pojavljuje kao morfematska konstrukcija (sastoji se najmanje od osnovnog morfema i morfema fleksije, izuzev u slučajevima s nultim morfemom, kao što su to oblici za imperativ, npr. *geh*, *schreib* i sl.). Neki gramatičari u izvedenice ubrajaju morfematske konstrukcije sa sufiksanim proširenjima, dok morfematske konstrukcije s prefiksanim proširenjem smatraju posebnom grupom, a neki gramatičari ubrajaju obje te vrste morfematskih konstrukcija u izvedenice.

Među izvedenicama razlikuju se eksplicitne i implicitne izvedenice. Eksplicitna je izvedenica morfemska konstrukcija koja se sastoji od jedne (inače) samostalne, autosemantičke (npr. *blühen*) i jedne nesamostalne, sinsemantičke sastavnice (npr. *ver*), dakle od osnove i afiksa (*ver* + *blühen*).

Implicitna izvedenica je slobodni morfem ili morfemska konstrukcija bez izvedbenog afiksa, a njena je tvorba motivirana samo odnosom prema nekoj drugoj riječi:

laufen — *das Laufen* (bez ikakve promjene)

laufen — *der Lauf* (bez promjene osnove, gubitak glagolske oznake *-en*)

binden — *der Bund* (s promjenom osnove)

Kod njemačkih glagola važnija je eksplicitna izvedenica. Za tu svrhu postoji dvadesetak raznih afikasa, od kojih su većina prefiksi.

Razlikujemo tri vrste eksplicitnih izvedenica kod glagola:

- izvedenice pomoću prefiksa
- izvedenice pomoću sufiksa
- izvedenice pomoću sufiksa i prefiksa

To se može prikazati ovako:

Od svih navedenih sredstava tvorbe glagola u njemačkom jeziku najznačajniju ulogu imaju sufiksacija i prefiksacija.

2. 2. 1. Sufiksacija

Pod sufiksacijom se podrazumijeva stvaranje izvedenica pomoću sufiksa. Među sufigiranim izvedenicama razlikuju se dvije osnovne grupe:

- izvedenice (samo) sa *-(e)n*
- izvedenice sa sufikslnim proširenjem (*-el-n*, *-er-n*, *-ier-en*, *-ig-en*, *-sch-en-zen*, *-enzen*)

U prvu skupinu spadaju glagoli izvedeni od jednosložnih imenica (npr. *ackern*) i složenih imenica (npr. *frühstücken*), te faktitivni glagoli izvedeni od pridjeva (npr. *reifen*) i kauzativni glagoli izvedeni od glagola (npr. *tränken*).

Glagolske izvedenice sa sufiksalmim proširenjem/proširenjima dobivaju u svome značenju nove komponente, tako npr. iterativnu (izvedenice na *-eln* i *-ern*), umanjujuću (izvedenice na *-eln* i *-isieren*) i dr. Pored toga velik broj njemačkih glagola sa sufiksom *-eln* spada u područje onomatopejskih riječi (npr. *babbeln*, *hätscheln*, *lispeln* itd.).

2. 2. 2. Prefiksacija

Prefiksacija je stvaranje izvedenica pomoću prefiksa. Pod prefiksom se u najširem smislu riječi podrazumijevaju predmetci

- (a) od imenske osnove (npr. *notlanden*)
- (b) od pridjevske osnove (npr. *armessen*)
- (c) od glagolske osnove (npr. *drehbohren*)
- (d) od priloške osnove (npr. *herstellen*)
- (e) od prijedloga (npr. *ausplaudern*)
- (f) od broja (npr. *zweiteilen*)
- (g) od prijedloške grupe (npr. *zurechtkommen*)
- (h) ostali predmetci koji se mogu samo povijesno protumačiti (npr. *begreifen*)

Među navedenim predmetcima ima takvih koji se mogu odvojiti od glagolske osnove (*trennbar*) i onih koji se ne mogu odvojiti (*untrennbar*).

Ono što je najvažnije u smislu stvaranja novih leksičkih jedinica jest pitanje produktivnosti odnosno aktivnosti pojedinog prefiksa. S tog gledišta može se govoriti o prefiksima u užem smislu riječi, tj. o predmetcima koji se mogu dodati gotovo svakoj glagolskoj osnovi, utječući na promjenu njenog značenja, i koji se međusobno mogu izmjenjivati.

Prefiksima u takvom, užem, smislu riječi smatraju se:

ab-, an-, auf-, aus-, be-, bei-, durch-, ein-, ent-, er-, ge-, miß-, nach-, über-, um-, unter-, ver-, vor-, wider-, wieder-, zer- i zu-

Prefigurane konstrukcije dadu se svrstati u četiri skupine:

- a. glagolske izvedenice od glagola (*blühen — erblühen*)
- b. glagolske izvedenice od imenice (*Anspruch — beanspruchen*)
- c. glagolske izvedenice od pridjeva (*frisch — er-/auffrischen*)
- d. izolirane glagolske tvorevine (*beginnen, gedeihen, verlieren*)

Najzanimljivije izvedenice su, s obzirom na mogućnost iskazivanja glagolskog vida odnosno načina protoka glagolske radnje, prefigirane izvedenice navedene pod a., pa će o njima biti više govora u daljnjem tekstu.

Prefiksi u glagolskim izvedenicama imaju tri osnovne funkcije: (1) oni služe za modificiranje i diferenciranje značenja osnovnoga glagola; (2) oni služe za signaliziranje izvršenosti (perfektivnosti) ili neizvršenosti (imperfektivnosti) glagolske radnje i (3) oni služe za izmjenu sintaktičke valentnosti.

3. Modificiranje i diferenciranje značenja osnovnog glagola

Promjene značenja koje uvjetuju prefiksi mogu se odnositi na

a. prostor

Pošto su prefiksi (u užem smislu) većinom prijedlozi² (*auf, aus, an* itd.), oni i u izvedenicama uglavnom zadržavaju svoje prvobitno značenje (*aufstehen, ausgehen, ankommen* itd.)

b. vrijeme

Modificiranje značenja koje uvjetuju prefiksi odnosi se također i na promjenu glagolskog vida; prefiksacijom nesvršeni glagol (*wachen, bdjeti*) postaje svršeni (*erwachen, aufwachen, probdjeti, probuditi*). U službi vremenskog značenja što ga imaju prefiksi također stoji i mogućnost iskazivanja glagolske radnje u njenom početnom stadiju (npr. *erblühen* naspram *blühen*) i u njenom završnom stadiju (npr. *verblühen* naspram *blühen*). Na temelju toga prefigirani glagoli mogu se svrstati u:

- početne ili ingresivne/inkoativne i
- završne ili terminativne/konkluzivne

c. način

Prefigiranjem može trajni ili nesvršeni glagol pored vremenskog značenja dobiti još poneku novu nijansu značenja, tako npr. značenje intenzivnosti (npr. *zerschlagen*), značenje otvaranja (npr. *aufknöpfen*), značenje istrošenosti (npr. *verbrauchen*), značenje uzora (npr. *vorspielen*), značenje obnavljanja (npr. *auffrischen*), značenje kontakta (npr. *beistehen*) itd. Ova komponenta koja se tiče načina vršenja glagolske radnje naročito je istaknuta kod priloških i imenskih (nominalnih) složenica s glagolom (npr. *festchrauben, kaltstellen, armessen, kaputtmachen, totschiagen* itd.)

² »Radnja se glagolska izvršuje u onome pravcu, koji je označen prijedlogom, jer je prijedlog u svom pravom značenju: iz-baciti..., na-baciti..., od-baciti..., pre-baciti..., raz-bacati..., u-drobiti..., uz-dignuti..., zagradi...« itd., stoji u Gramatici Brabec — Hraste — Živković (pogledaj u bibliografiji) na str. 187.

Ove tri komponente značenja što ih glagol može dobiti prefiranjem ne isključuju se uzajamno, pa tako pojedini prefiks može u isto vrijeme glagolu pridati prostorno, vremensko i načinsko značenje. Za primjer može poslužiti prefiks *vor-* u izvedenici *vorspielen*: prostorna komponenta se odnosi na značenje »(svirati) pred (publikom)«, vremenska se komponenta odnosi na značenje »(svirati neko vrijeme i) odsvirati«, a načinska komponenta na značenje »virtouz/glumac/pjevač izvodi muzičko ili scensko djelo pred mnoštvom ljudi (pa je on zbog toga neka vrsta primjera)«³. Mnogoznačnost je osobina i nekih drugih prefiksa, tako npr: *auf-*, *ein-*, *er* itd. (usporedi tabelu)

4. Tvorbena sredstva za iskazivanje imperfektivnosti

Imperfektivnost ili nesvršenost se odnosi na nediferenciranu, vremenski neograničenu radnju, na radnju u toku odnosno trajanju.

Ona se u njemačkom iskazuje

- a. durativnim glagolima
- b. iterativnim glagolima

Durativni glagoli su većinom jednostavni glagoli (*Simplizia*) koji u svom osnovnom leksičkom značenju nose obavijest o tome da li opisuju radnju⁴ (npr. *spielen*, *arbeiten*), zbivanje (npr. *blühen*, *regnen*) ili stanje (npr. *leben*, *sein*).

Iterativni glagoli (od lat. *iterare* »ponavljati«) na temelju svog osnovnog leksičkog značenja iskazuju ponavljanje, učestalost pojedinačne radnje (npr. *atmen*, *schreiten*). To značenje pokazuju i apsolutno upotrijebljeni glagoli koji iskazuju radnju koja se po navici ponavlja (tako npr. */man/ raucht, trinkt, spielt*). Iterativno značenje postiže se i sufiksima *-ern* i *-eln* (npr. *flattern*, *gackern*, *hüsteln*, *streicheln*). Pored iterativnog značenja imaju ti sufiksi i deminutivno (umanjujuće) značenje, a uz to još i jednu nijansu

³ Kühnhold (pogledaj u bibliografiji) navodi još neka značenja prefiksa *vor-*, tako npr. 'prije nečega/nekoga', usp. str. 231—235.

⁴ Duden (pogledaj u bibliografiji) dijeli glagole radnje u dvije grupe: *Tätigkeitsverben* i *Handlungsverben*. Na str. 64 se objašnjava: »Mit Verben der ersten Gruppe wird ausgedrückt, dass jemand etwas tut, ausführt; es wird ein Tun bezeichnet, das beim Subjekt Tätigsein, Aktivität voraussetzt...«; u tu grupu ubraja Duden glagole kao što su *kämpfen*, *spielen*, *gehen* i dr. Dalje na istoj stranici stoji: »In sehr vielen Fällen wird im Satz ein Ziel genannt, auf das sich die Tätigkeit bezieht, auf das eingewirkt wird, das verändert wird, von dem Besitz ergriffen wird u. ä. Diese Verben könnte man als Untergruppe der Tätigkeitsverben Handlungsverben nennen«; u tu grupu ubraja Duden glagole kao što su *unterstützen*, *helfen*, *verspotten* i dr.

pejorativnog značenja (npr. *äugeln, deuteln, kränkeln, folgern, knickern* itd.).⁵

Tvorbeni model

V + s (*eln/ern*)

koji u okvirima imperfektivnosti stoji na raspolaganju primjenljiv je samo na jednu manju grupu njemačkih glagola. Prema tome modelu nediferencirana, vremenski neograničena radnja (*husten, lieben, folgen*) postaje diferencirana u smislu isprekidanosti (*hüsteln, lieben, folgern*). Prema tomu, ovim se tvrbenim modelom uvjetuje razlika u načinu protoka glagolske radnje.

5. Tvorbena sredstva za iskazivanje perfektivnosti

Perfektivnost ili svršenost odnosi se na diferenciranu, vremenski ograničenu radnju. Za iskazivanje diferencirane, perfektivne radnje govorniku njemačkog jezika stoje na raspolaganju sljedeće mogućnosti:

- a. punktualni glagoli
- b. prefigirane izvedenice od durativnog ili punktualnog glagola
- c. složenice od priloga ili imenske vrste riječi i durativnog glagola

a. Diferencirana, vremenski ograničena radnja može se u njemačkom jeziku iskazati jednostavnim glagolima koji u svom osnovnom leksičkom značenju nose obavijest o tome da se radnja vrši kratko vrijeme (npr. *brechen, platzen, öffnen*). Takvi su glagoli punktualni (prema lat. *punctum* »točka«), jer označuju radnju koja se dogodila u jednom trenutku vremenskog trajanja. Osim toga, glagoli kao što su *brechen, platzen* i *öffnen* svojim osnovnim značenjem ukazuju na neku promjenu, pa se zato zovu još i mutativni (prema lat. *mutare* »promijeniti«). Mutativni glagoli znače radnju koja vodi u neku novu pojavnu fazu. Punktualni, mutativni glagoli se mogu shvatiti kao obilježeni članovi vidске opozicije.

b. Izvedenice od prefiksa i durativnog ili punktualnog glagola mogu se odnositi na početnu fazu neke radnje. Tada govorimo o ingresivnim (prema lat. *ingressus* »početni«) ili inkoativnim (prema lat. *inchoare* »započinjati«) glagolima. Ingresivni glagolski vid postiže se prefiksima:

⁵ O tome piše Fleischer (pogledaj u bibliografiji), naročito na str. 291—292: »Die Verben auf *-el-n* enthalten gegenüber denen auf einfaches *-(e)n* ein iteratives und diminuierendes (in Verbindung damit teilweise auch pejoratives) Bedeutungselement: *äugen — äugeln, brummen — brummeln*« itd. »hier kommen syntaktische Unterschiede und gewisse semantische Spezialisierungen hinzu: jemanden kränken 'beleidigen' — kränkeln 'ständig etwas krank sein' — kranken an 'leiden an', (vorwiegend übertragen)«, itd.

an-: Der Motor läuft an. *er-*: Diese Nachricht erbost mich.
ent-: Das Feuer entzündet. *ein-*: Sie schaltet das Radio ein.
auf-: Im Saal brauste der Beifall auf.

Pored općenite ingresivnosti koju pridaju glagolskoj radnji, gore navedeni prefiksi međusobno se razlikuju po nekim dodatnim komponentama značenja: tako npr. prefiks *auf-* daje glagolskoj radnji značenje početka (*Beginn*), kratkoće (*kurz*) i jednokratnosti (*einmalig*); glagoli s prefiksom *auf-* su prema tome ingresivni, finitivni, jednoaktivi. Za razliku od prefiksa *auf-*, prefiks *ein-* sadrži komponente početka (*Beginn*), progresivnosti (*progressiv*) i postepenosti (*allmähliche Gewöhnung*); glagoli s prefiksom *ein-* su prema tome inkoaktivni, jednoaktivi, progresivni, evolutivni.

Većina gore navedenih predmetaka ima pored ostalih značenja i općenito terminativno značenje, značenje definitivne završenosti glagolske radnje, s posebnim ukazivanjem na kraj radnje. Tvorbeni model, na temelju kog se prefiksacijom od trajnih glagola stvaraju trenutni vrlo je produktivan u njemačkom jeziku:

<p>p + V (an-, er- auf-, ein- i dr.)</p>

Izvedenice od prefiksa i (durativnog ili punktualnog) glagola mogu isto tako iskazivati i završnu fazu neke radnje. U tom slučaju govorimo o egresivnim (prema lat. *egressivus* »izlazni«) ili rezultativnim glagolima. Egresivni ili rezultativni glagolski vid postiže se sljedećim prefiksima:

ab-: Stelle die Heizung ab! Ihr habt die Platten sehr abgespielt.
be-: Wir werden das Kind neu bekleiden. *ent-*: Entferne ihn aus dem Zimmer! *ver-*: Sie hat sich die Finger verbrannt.
durch-: Führe deine Pläne durch! *zer-*: Das Glas zersplitterte in tausend Scherben. Wasser zersetzt Zucker.

Izrazito je upečatljiva faza završenosti glagolske radnje onda, kada se u istoj morfematskoj konstrukciji nađu i egresivan prefiks (*ab-*, *aus-*, *ver-*, *zer-* i dr.) i perfektivan prefiks *ge-*:

ab- + ge-: Er hat das Radio abgestellt. *auf- + ge-*: Sie hat alles selbst aufgegessen. *aus- + ge-*: Wir haben noch nicht ausgetrunken.

Tvorbeni model, na temelju kog se od durativnih (ili punktualnih) glagola prefiksacijom stvaraju trenutni, s posebnim ukazivanjem na ishod radnje, također je vrlo produktivan:

p + V (ab-, aus-, ver-, zer- i dr.)
--

c. Složenice od priloga ili imenske vrste riječi i glagola mogu se odnositi na početnu fazu neke radnje, kao npr. složenice s *los-*:

Er setzte sich in den Wagen und fuhr los.

Ovaj tvorbeni uzorak ograničen je na mali broj njemačkih glagola, a to su uglavnom glagoli koji označuju kretanje (*fahren, rennen, gehen* i sl.):

adv + V (los-)

Složenice te vrste, s pridjevskom prvom sastavnicom, mogu se odnositi i na završnu fazu neke radnje, npr.:

arm-: Die Kinder haben uns armgegessen. *kaputt-*: Hans schlägt das teure Porzellan kaputt. *tot-*: Er hat im Rausch einen Mann totgeschlagen.

Na komponentu završnosti i ovdje utječe perfektivan predmetak *ge-*, koji je neobično čest u ovakvim morfematskim konstrukcijama.

S obzirom na to da ukazuju na kraj vršenja radnje, naglašavajući naročito sam završetak radnje, glagoli tipa *armessen* su u prvom redu terminativni; oni ujedno ukazuju na to da je radnja svršena, čemu u većini slučajeva pridonosi i predmetak *ge-*, pa su zato i perfektivni; osim toga glagolska radnja dovodi do određenog rezultata, pa su zato ti glagoli ujedno i rezultativni; rezultat radnje je spoznatljiv odnosno vidljiv (što iskazuje prva sastavnica: *arm-, kaputt-, tot-*), pa su zato ti glagoli efektivni, a s obzirom na izvjesnu nijansu intenzivnosti u značenju oni su i intenzivni. U hrvatsko-srpskom se takve složenice u pravilu prevode prefiguriranim izvedenicama s *o-, raz-, iz-, pre-, na-* i sl. Ovi prefiksi u hrvatsko-srpskom imaju također značenje intenzivnosti (*sattessen /sich/ : najesti /se/; totschiagen : premlatiti /na mrtvo/; blutig schlagen⁴ : ispremlatiti /do krvi/; kaputtschiagen : razbiti; totlachen /sich/ : ismijati se /do iznemoglosti/; razg. crknuti, pocrkavati, krepiti, pokrepavati od smijeha itd.)* a isto tako i značenje rezultativnosti (*is-/iz-, na-, raz-*,

⁴ O tome da li se takve složenice pišu (ili trebaju pisati) odvojeno ili spojeno postoje u gramatikama različita mišljenja, usporedi Fleischer, *nav. dj.*, str. 283.

pre-, o-) i značenje efektivnosti (o- : *armessen* : *osiromašiti*; *lahmschlagen* : *osakatiti/prebiti*). Izvedenice s po- imaju pored svega toga još i inkoativno značenje (tj. glagolska radnja označuje prijelaz u neko novo stanje).

Tvorbeni model ovoga tipa

adj + V (arm-, tot-, satt-, krumm- i dr.)
--

možen se primijeniti na jednu vrlo ograničenu grupu njemačkih glagola i nije produktivan u smislu stvaranja novih leksičkih jedinica.

6. Promjene u sintaktičkoj valentnosti

Neki prefiksi pored promjena u značenju osnovnoga glagola uvjetuju i promjene u sintaktičkoj valentnosti.⁷ Tako npr. glagol *antworten* zahtijeva dopunu u dativu, a *beantworten* dopunu u akuzativu; pored toga objekt uz glagol *antworten* (dopuna u dativu) može imati semantičko obilježje 'živo biće' ('*belebt*'), što kod glagola *beantworten* nije moguće. Isto tako glagol *folgen* zahtijeva dativ, a *verfolgen* akuzativ; dok je značenje glagola *beantworten* naspram *antworten* ostalo gotovo isto, glagol *verfolgen* u odnosu prema *folgen* ima novo značenje.

Među prefiksima koji uvjetuju promjenu u sintaktičkoj valentnosti posebno se ističe *be-*, čija je osnovna funkcija tranzitiviranje, tj. njime neprijelazan glagol može postati prijelazan.

7. Zaključak

Pod glagolskim vidom se u njemačkom jeziku podrazumijeva n a č i n protoka glagolske radnje (*Aktionsart*, od lat. *actio* »radnja«, »protok radnje«), a naročito prikaz f a z a neke radnje. Uspoređivati njemački '*Aktionsart*' i aspekt u hrvatskosrpskom gotovo i nije moguće, no s druge strane se ipak ne smiju negirati neke mogućnosti kojima njemački jezik raspolaže:

⁷ U gramatikama hrvatskosrpskog umjesto o valentnosti glagola govori se o tranzitivnosti odnosno prelaznosti, a i u većini njemačkih gramatika zadržan je termin *Transitivität* (odnosno *Intransitivität*). Tako kod Pavešića, *Jezični savjetnik* (pogledaj u bibliografiji), na str. 404 stoji: »Prijedlozi osnovnom glagolu mijenjaju značenje na više načina. Oni mogu: a) promijeniti prelaznost nekih glagola tako da neprelazni glagoli postanu prelazni, npr. smijati — zasmijati, skočiti — preskočiti itd.; b) promijeniti prelaznost tako da pravi objekt složenoga glagola može biti ono što ne može biti objekt nesloženog glagola, npr. sipati (pijesak, pepeo) — posipati (put, glavu), piti (vodu, vino) — zapiti (kuću, imanje) itd.«

- a. tvorbenih modela koji bi isključivo služili za iskazivanje imperfektivnosti u njemačkom jeziku nema, izuzev nekoliko sufiksa iterativnog značenja; veći dio njemačkih glagola durativnog je karaktera
- b. perfektivnost, tj. završenost glagolske radnje postiže se u prvome redu prefiksom *ge-*, koji je i jedini gramatikalizirani prefiks, pa se obično izdvaja iz tvorbe riječi; ostali prefiksi utječu na ovaj ili onaj način na diferenciranje glagolske radnje i posebno ukazuju na neku od faza (ingresivni prefiksi: *an-*, *er-*, *ent-*, *ein-*, *auf-*; egresivni prefiksi: *ab-*, *ent-*, *ver-*, *durch-*, *zer-*), no oni sobom donose i poneku dodatnu semantičku komponentu (intenzivnost, rezultativnost, efektivnost, kompletivnost, odstranjivanje itd.).

Među sredstvima tvorbe riječi u njemačkom jeziku nema takvih elemenata koji bi imali osnovnu i jedinu funkciju iskazivanja glagolskog vida. Stoga svrstavanje prefiksa s obzirom na glagolski vid nema posebne svrhe.

Prefiksi se mogu svrstati s obzirom na značenje koje nose. Većina prefiksa u njemačkom jeziku ima polisemantičan karakter.

PREGLED PREFIKSALNE TVORBE NJEMAČKIH GLAGOLA

Značenje ⁸	Prefiksi	Primjeri
Početak	<i>an-, ent-, er-, los-, ein-, auf-</i>	<i>anlaufen, entbrennen, erklinden, losfahren, einschalten, aufbrausen</i>
Početak, ingresivnost, kratkoća, jednoaktnost	<i>auf-</i>	<i>aufseufzen</i>
Početak, progresivnost, postepenost, evolutivnost	<i>ein-</i>	<i>einlaufen</i>
Kraj, finitivnost, perfektivnost, kompletivnost	<i>ab-, auf-, aus-, ver-, durch-, er-, ge-*</i>	<i>ablaufen, aufessen, ausklingen, verhungern, durchnummerieren, erkämpfen gekommen*</i>
Trajanje, nediferenciranost	<i>durch-, zu-</i>	<i>durcharbeiten, zuhören</i>
Djelomično izvršenje glagolske radnje, limitativnost, kompletivnost	<i>an-</i>	<i>anbraten</i>
Pretjerano izvršenje glagolske radnje, sativnost, majorativnosti	<i>über-</i>	<i>überheizen</i>

⁸ Navedena značenja odnose se samo na način i vrijeme vršenja glagolske radnje (usporedi 3. b. i c.); lokalno značenje nije uzeto u obzir.

Intenzivnost (bez nijanse pretjeranosti)	<i>ein-, nach-, um-, be-, ent-, zer-, unter-</i>	<i>einhämmern, nachprüfen, umändern, begrüßen, entfliehen, zerbrechen unterbleiben</i>
Ishod, rezultativnost	<i>er-</i>	<i>erarbeiten</i>
Inkoativnost, efektivnost (<i>machen zu, werden zu</i>)	<i>er-, ab-, ver-</i>	<i>erheitern, abkühlen, vereinfachen</i>
Negativnost, privativnost pomanjkanje, odsutnost	<i>ab-, aus-, ent-, ver-, miß-, de-</i>	<i>abbestellen, ausmisten, entgiften, verachten, mißbilligen, dechiffrieren</i>
Obnavljanje, ponavljanje, efektivnost	<i>auf-</i>	<i>auffärben</i>
Označavanje radnje kao pogrešne	<i>miß-, ver-</i>	<i>mißbrauchen, verbiegen</i>
Ornativnost, snabdijevanje	<i>be-, aus-, über-, um-, ver-</i>	<i>belichten, ausfüttern, überbrücken, umgiften, verchromen</i>
Trošenje, propadanje	<i>ver-</i>	<i>verbrauchen</i>
Uzornost, primjernost	<i>vor-</i>	<i>vorspielen</i>

Odvajanje, rastavljanje (u smislu otvaranja a ne razaranja)	<i>auf-</i>	<i>aufknöpfen</i>
Suprotnost	<i>wider-</i>	<i>widerlegen</i>
Kontakt	<i>an-, be-, bei-, zu-</i>	<i>anhaften, beschreiben, beistehen, zuordnen</i>
Površnost	<i>über-</i>	<i>überlesen</i>
Zatvaranje	<i>ver-, zu-</i>	<i>vergraben, zubinden</i>
Ponavljanje	<i>wieder-</i>	<i>wiedersehen</i>
Prijelaz u novo stanje	<i>um-</i>	<i>umarbeiten</i>

Bibliografija

- Ivan Brabec — Mate Hraste — Sreten Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1958.
- Hennig Brinkmann, *Die deutsche Sprache*, Gestalt und Leistung, Düsseldorf 1971.
- Sieglinde Czichocki — Pavica Mrazović, *Lexikologie der deutschen Sprache*, Novi Sad 1983.
- Duden, *Die Grammatik*, Mannheim 1973.
- Johannes Erben, *Deutsche Grammatik*, Ein Abriss, München 1980.
- Wolfgang Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen 1971.
- Karl Erich Heidolph — Walter Flämig — Wolfgang Motsch, *Grundzüge einer deutschen Grammatik*, Berlin 1984.
- Ingeburg Kühnhold, *Präfixverben*, in: *Deutsche Wortbildung*, I Hauptteil: Das Verb (Schriften des Instituts für deutsche Sprache in Mannheim, Band 29), Düsseldorf 1973.
- Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1963.
- Slavko Pavešić, *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb 1971.
- Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, Zagreb 1979.
- Dragutin Rosandić / Josip Silić, *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1979.
- Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I—II, Zagreb 1969.
- Stjepko Težak / Stjepan Babić, *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb 1969.

Željka Matulina-Jerak: GERMAN VERBS WITH SPECIAL REGARD TO
THEIR ASPECT

Summary

Verbal aspect in Serbo-Croatian is a grammatical category which divides verbs into perfective and imperfective groups of verbs. Every Serbo-Croatian verb, apart from being marked for perfective or imperfective aspect, is also marked for the art of verbal action. For this grammatical feature it has developed precise system of grammatical markings. For the marking of aspect it has prefixes which play an important role in the language. With the combination of prefixes, suffixes and infixes and the root of the verbs we can create new verbs.

German language does not have such means in its system. Nevertheless, German has possibility of creating new words with prefixation as a prominent feature.

Prefixes can have many functions in German. Within the framework of aspectual system, prefixes can be used in order to indicate partial perfective verbal actions with special reference to the beginning and ending of the action. This feature is, however, almost always combined with additional semantic component.